

О.В. Марущак, м. Вінниця, Україна / O.V. Marushchak, Vinnytsia, Ukraine

Т.П. Зузяк, м. Вінниця, Україна / T.P. Zuziak, Vinnytsia, Ukraine

e-mail: zuziak@ukr.net

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. В умовах створення національної системи освіти, яка сприятиме розвитку компетентностей особистості на основі культури та мистецтва українського народу, народних традицій, залученню молодого покоління до надбань духовної культури, актуальності набуває проблема формування у майбутніх учителів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва. У статті художньо-естетичну компетентність визначено як професійно-особистісний багатовимірний феномен, який має метаструктуру та характеризується здатністю створювати власні твори декоративно-ужиткового мистецтва, готовністю сприймати здобутки світового та вітчизняного народного мистецтва, що ґрунтується на усвідомленні народної культури та творчості, художньому смаку, мистецьких знаннях та оцінних судженнях. Схарактеризовано складові компетентності: образотворчо-мовленнєву, вербально-образну, образно-стильову, стратегічну, продуктивно-образну; категорії естетичної та художньої компетентності. З'ясовано, що поняття художньо-естетичної компетентності надзвичайно широке, оскільки охоплює мотиваційну, перцептивну, когнітивну, творчо-діяльнісну й рефлексивну сфери структури особистості.

Ключові слова: педагог, компетентнісний підхід, художньо-естетична компетентність, декоративно-ужиткове мистецтво.

CONTENTS CONCEPT OF ARTISTIC-AESTHETIC COMPETENCY OF THE PEDAGOGUE IN THE FIELD OF DECORATIVE AND CONSERVATIVE ARTS

Annotation. In the conditions of creating a national system of education that will promote the development of personal competences on the basis of culture and art of the Ukrainian people, folk traditions, attracting the younger

generation to the achievements of spiritual culture, the issue of formation of future artistic and aesthetic competence by arts and craftsmen becomes a matter of urgency. In the article, artistic and aesthetic competence is defined as a professional-personal multidimensional phenomenon, which has a meta-structure and is characterized by the ability to create own works of decorative and applied arts, readiness to perceive the achievements of world and national folk art, which is based on awareness of folk culture and creativity, artistic taste, artistic knowledge and judgmental judgments. The components of competence are characterized: pictorial-speech, verbal-figurative, figurative-stylistic, strategic, productive-figurative; categories of aesthetic and artistic competence. It has been found out that the concept of artistic and aesthetic competence is extremely broad, because it covers the motivational, perceptual, cognitive, creative activity and reflexive spheres of the personality structure.

Keywords: *pedagogue, competence approach, artistic and aesthetic competence, decorative and applied arts.*

Постановка проблеми. В умовах становлення української держави одним з найважливіших завдань є створення національної системи освіти, яка сприятиме розвитку компетентностей особистості на основі культури та мистецтва українського народу, народних традицій, залученню молодого покоління до надбань духовної культури (7, с. 229). Відтак, важливого значення набуває проблема науково обґрунтованої системи професійної підготовки майбутнього вчителя в галузі декоративно-ужиткового мистецтва (ДУМ), яка ґрунтується на врахуванні сучасних вітчизняних і світових тенденцій у розвитку педагогічної освіти, перспективних духовно-творчих естетичних орієнтацій. У цьому контексті однією з основних складових професіоналізму майбутнього вчителя є художньо-естетична компетентність (13, с. 19).

Аналіз попередніх досліджень. Художньо-естетична компетентність особистості є предметом досліджень Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, Л. Рапацької, О. Рудницької, Т. Суслової, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Науковці Б. Асаф'єв, К. Абульханова-Славська, Г. Айзенк, Л. Дорфман, Є. Крупнік, Дж. Купчик, О. Леонтьєв, Д. Леонтьєв, В. Медушевський, О. Мелік-Пашаєв, Є. Назайкінський, В. Петров, А. Сохор та ін. у своїх дослідженнях різнобічно розглядали феномен сприйняття мистецтва. Естетичний вплив мистецтва на формування особистості досліджено Д. Антоновичем, Л. Виготським, М. Гончаренком, Н. Джидар'ян, В. Зінченком, О. Киричуком, Г. Костюком, О. Леонтьєвим, К. Платоновим, Б. Тепловим, Д. Узнадзе, Б. Юсовим та ін. Про могутній психолого-педагогічний і виховний потенціал народних художніх ремесел, їх просвітницький та культурний вплив на особистість свідчать дослідження Є. Антоновича, А. Аронова, О. Єнтіс, М. Кагана, Н. Кузан, Т. Мацейків, В. Мусієнка, Н. Ничкало, Л. Оршанського, Л. Савки, В. Титаренко, С. Чебоненка та ін. Суттєвою є позиція сучасних авторів (Д. Лихачов, І. Ляшенко, В. Москалець), які відстоюють право особистості на виховання з першоджерел національних традицій. Незважаючи на те, що в теоретичних дослідженнях є чимало напрацювань з проблеми формування художньо-естетичної компетентності, можна констатувати, що педагогічний та змістовно-методичний аспекти формування у майбутніх учителів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних завдань професійної підготовки майбутнього педагога в галузі ДУМ є стимулювання емоційного розвитку, художнього мислення, активізація творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньої та прикладної діяльності; створення умов для широкої базової освіти як основи професійної мобільності; оволодіння системою поглядів, згідно з якими професійні знання спрямовуються на формування особистісної культури, ціннісної свідомості майбутнього фахівця. У цьому контексті основною складовою професійної компетентності педагога є художньо-естетична компетентність, яка визначає рівень володіння знаннями, уміннями й навичками на основі розвиненого образного мислення та практичної творчої діяльності, що виявляється в здатності виражати художній задум в образній формі художніми та декоративними засобами (13, с. 24-25).

Існує чимало визначень художньо-естетичної компетентності. Науковці визначають її як систему внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, в яку безпосередньо входять художньо-естетичні знання, вміння і досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях, досвіді особистості і вільному володінні художньо-естетичними засобами (5, с. 41); обізнаність у галузі мистецтва, прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності, де під художньо-естетичним потенціалом розуміється: певний обсяг культурно-історичних і художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту; готовність особистості до художньо-творчої реалізації, самостійного пізнання мистецтва, естетичної оцінки творів мистецтва (9, с. 72); сукупність художніх інтересів, смаків, потреб, ідеалів та естетичних ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, художньо-образного мислення, опанування мовами різних видів мистецтва, здатність бути слухачем, глядачем, читачем і творцем, готовність сприймати, інтерпретувати та оцінювати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них,

аргументуючи свої думки та оцінки, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності (4, с. 158); цілісний, мотиваційно-рефлекторний художньо-естетичний комплекс, що дає змогу майбутньому фахівцю вільно оперувати художньо-естетичними компетенціями й досягати високих результатів у своїй професійній діяльності (12, с. 249); інтегральний духовно-естетичний феномен, готовність і здатність особистості мобілізувати персональні ресурси – організовані в систему художні знання, уміння, ставлення, здібності, якості, необхідні для ефективного вирішення художніх завдань у типових і нестандартних ситуаціях, у побудові власної траєкторії життєтворчості (10, с. 6).

Академік І. Зязюн художньо-естетичну компетентність визначив як якість естетичного переживання особистості у сприйнятті мистецького твору, яка залежить не тільки від рівня мистецьких знань, а ще від специфіки психологічної індивідуальності особи (3, с. 119). В енциклопедичному словнику «Психологія спілкування» художньо-естетична компетентність трактується як здатність читача, глядача, слухача вичерпувати з художньої тканини твору різні за глибиною і наповненістю змістовно-сміслові шари. Ця характеристика відображає загальний рівень естетичного розвитку особистості, її досвід спілкування із мистецтвом, а також ступінь творчості, що виявляється в сприйнятті мистецтва. Усе це залежить від знань, когнітивної складності картини світу реципієнта, його здатності до сприйняття багатовимірності й альтернативності, від володіння специфічними «мовами» різних видів, стилів і жанрів мистецтва, що дають змогу «перекласти» зміст мови мистецтва на мову людських емоцій і смислів (11, с. 371).

Художньо-естетична компетентність спрямована на сприйняття мистецтва як засобу самореалізації особистості, передбачає розуміння прекрасного та потворного в мистецтві та оточуючому світі, розвиток естетичних почуттів і переживань, формування естетичних умінь і прагнень створювати прекрасне, розвиток художніх здібностей, залучення до творчої діяльності. В основу її формування покладено такі цінності як краса, гармонія, мистецтво, творчість, задоволення, щастя.

На думку І. Арябкіної, художньо-естетична компетентність багатокomпонентна і має такі складові компетентності: образотворчо-мовленнєва, вербально-образна, образно-стильова, стратегічна, продуктивно-образна (1, с. 125). Формуванню образотворчо-мовленнєвої компетентності передують художньо-мовленнєва діяльність, яку ми розуміємо як специфічний вид діяльності, що передбачає здатність сприймати, розуміти й власноруч створювати твори декоративно-ужиткового мистецтва, грамотно користуючись засобами художньої виразності, мовою декоративного мистецтва. Вербально-образна компетентність полягає в умінні вербально інтерпретувати художній образ, пояснити його сенс, зміст з використанням художньо-виразних мовних засобів, художніх метафор під час обговорення твору або роботи над ним. Знанням основних напрямів у декоративному мистецтві, характерних особливостей одного окремого стилю в різних видах декоративного мистецтва, умінням створювати вироби ДУМ відповідно до заданого стилю характеризується образно-стильова компетентність. Стратегічна компетентність передбачає уміння бачити педагогічну ситуацію, в якій даний конкретний виріб або художній образ може бути використаний як педагогічний засіб з метою вирішення певних виховних завдань; продуктивно-образна – здібність до мобільного переходу від репродуктивної до самостійної творчої діяльності в художньому читанні декоративних образів у виконавському процесі.

Історично елементи художньо-естетичної діяльності оформилися в особливу форму свідомості – мистецтво, зокрема декоративно-ужиткове мистецтво, як концентроване вираження художньо-естетичного відношення людини до світу та себе. З огляду на вищезазначене, «художньо-естетична компетентність становить певний обсяг знань з історії виникнення декоративно-ужиткового мистецтва; про види народних ремесел і промислів, художньо-технологічні традиції та досвід самобутніх центрів, визначних майстрів народного мистецтва; становлення, розвиток і значущість мистецтва в сучасному світі, що знайшло відображення в архівних матеріалах, численних дослідженнях етнографів, мистецтвознавців, науковців, педагогів; інформації про засоби композиції, орнаментику та семантику в декоративно-ужитковому мистецтві, принципи їх використання та художнє втілення; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів народного мистецтва, розуміння єдності форми та змісту в декоративному образі; готовність використовувати знання у власній творчій діяльності та художньо-просвітницькій діяльності. Художньо-естетична компетентність відображається у формуванні потреби в отриманні нових знань, розвитку світогляду, сприяє самовираженню в художньо-творчій діяльності» (13, с. 27). З окреслених визначень випливає, що поняття художньо-естетичної компетентності надзвичайно широке, оскільки охоплює мотиваційну, перцептивну, когнітивну, творчо-діяльнісну й рефлексивну сфери структури особистості. Водночас, воно містить дві складові, зокрема художню та естетичну компетентність.

Категорія естетичної компетентності узагальнено визначається як інтегральний духовно-естетичний феномен, готовність і здатність особистості мобілізувати персональні ресурси – організовані в систему художні знання, уміння, ставлення, здібності, якості, необхідні для ефективного вирішення художніх завдань у типових і нестандартних ситуаціях, у побудові власної траєкторії життєтворчості (10, с. 6). Вона як найбільш інтегративна характеристика естетичного розвитку особистості забезпечує цілісність, гармонійність розвитку її естетичної сфери в складі загальної культури, сприяє зростанню творчого потенціалу, виявленню її неповторності й оригінальності.

У контексті ДУМ естетичну компетентність можна розглядати як систему взаємопов'язаних якостей особистості, які свідчать про її готовність до професійної діяльності, синтезуючи знання канонів просторової і колірної композиції, орнаментики та семантики тощо, прикладні вміння організовувати зовнішній простір відповідно до правил художньої композиції на основі стійких ціннісних новоутворень особистості у формі художньо-естетичного смаку, креативних здібностей та емоційно-ціннісних настанов. Отже, естетична компетентність педагога у розглядуваному контексті неодмінно пов'язана з його професійними якостями і характеризується високим ступенем полікультурної за своїм змістом гуманітарно-художньої ерудиції; здатністю реалізувати свій естетичний потенціал на практиці для успішної художньо-професійної діяльності, усвідомлюючи відповідальність за її результати.

Серед функцій професійної діяльності педагога в галузі ДУМ провідну роль відіграє здатність до відтворення художньої картини світу, тобто його естетична компетентність охоплює художньо-мистецьку та художньо-педагогічну сфери. Тому до основних характеристик його професіоналізму слід зарахувати художню компетентність, яку Л. Масол та О. Гайдамака визначають як певну досвідченість особистості в царині мистецтва, здатність до самоорганізації в галузі мистецької діяльності на основі ціннісних естетичних орієнтацій із метою розвитку власного художньо-творчого потенціалу. На їхню думку, ця категорія має особистісно-діяльнісний та інтегративний характер, оскільки є багатограним показником результативності мистецької освіти й самоосвіти, що інтегрує всі компоненти: змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (ціннісні орієнтації), самореалізаційний (самостійність), креативний (творчість) (10, с. 6). Розглядувані категорії взаємопов'язані, але не тотожні, оскільки «проблемне поле естетичного значно ширше, ніж у мистецтва. Поняття «естетичне» відображає те загальне, що характерне для прекрасного і потворного, піднесеного і низького, гармонійного і хаотичного. А поняття «художнє», за А. Лосєвим і В. Шестаковим, є «прикметником від іменника мистецтво» (2, с. 134). Поняття «художнє» проявляється в мистецтві, виступає як засіб засвоєння культурологічних знань, формування практичних художньо-творчих умінь.

Узагальнення існуючих підходів до визначення сутності художньо-естетичного розвитку особистості та опрацювання наукових джерел дає підстави розглядати художньо-естетичну компетентність як систему внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, до якої належать художньо-естетичні знання, вміння і досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях, чуттєвому досвіді студента, вільному володінні художньо-естетичними засобами та досягненні адекватного сприйняття художньо-естетичної ситуації. Підсумовуючи вищезазначене, визначаємо художньо-естетичну компетентність як професійно-особистісний багатовимірний феномен, який має метаструктуру та характеризується здатністю створювати власні твори декоративно-ужиткового мистецтва, готовністю сприймати здобутки світового та вітчизняного народного мистецтва, що ґрунтується на усвідомленні народної культури та творчості, художньому смаку, мистецьких знаннях та оцінних судженнях.

Висновки. У сучасних умовах державна політика у сфері освіти ґрунтується на засадах нерозривного зв'язку із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. З огляду на вищезазначене, цілком слушним є звернення до розгляду проблеми формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва. За цих умов особливого значення набуває технологія формування професійних знань у контексті фахової підготовки особистості майбутнього педагога на основі наповнення культурологічним змістом всіх складових педагогічного фундаменту, актуальних для сьогодення. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні структурних компонентів, педагогічних умов, розгляді педагогічних технологій формування художньо-естетичної компетентності майбутніх педагогів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Арякина И. В. Формирование культурно-эстетической компетентности учителя младшей школы на основе личностно-ориентированного подхода: теоретические аспекты. Москва: Кальвария, 2010. 240 с.
2. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву. К.: Вища школа, 1976. 1 ч. 174 с.
3. Зязюн І. А., Філіпчук Г. Г., Отич О. М. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2013. 334 с.
4. Карасев Ю. В. Особенности живописи на пленэре. *Фундаментальные исследования*. 2005. № 1. С. 92-93.
5. Мандель Б. Р. Интеллектуальная игра: на перекрестке научных дисциплин. *Педагогика*. 2006. № 7. С. 44-48.
6. Марущак О. В., Бабійчук І. М., Гришишина О. О. Художньо-проектна компетентність як складова професійної компетентності з основ дизайну майбутнього вчителя технологій. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2019. Випуск II. С. 11-16.
7. Марущак О. В., Кашуба А. В., Магдич Я. І. Методичні аспекти етнокультурного виховання учнів старшої школи засобами ДУМ. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Випуск I. С. 228-232.
8. Марущак О. В., Король В. П. Формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ

Розділ 4   Психолого – педагогічні засади впровадження сучасних інформаційних технологій і методик навчання студентської молоді у закладах вищої освіти

дизайну. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика: матеріали II Всеукр. наук.-практ. заочної конф.* (м. Полтава, 21-22 берез. 2017 р.). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 62-71. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832>.

9. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. К.: Промінь, 2006. 431 с.

10. Мастера искусства об искусстве: избранные отрывки из писем, дневников, речей и трактатов: в 7 т. М.: Искусство, 1967. Т. 2. 622 с.

11. Психология общения: энциклопедический словарь / под общ. ред. А. А. Бодалева. М.: Изд-во «КогитоЦентр», 2011. 600 с.

12. Чернышева С. А. Роль проектных методов в формировании художественно-творческой компетенции у студентов педагогического колледжа. *Молодой ученый*. 2014. № 18. С. 674-676.

13. Zuziak Tatyana, Marushchak Oksana. Formation of artistic-aesthetic competence means of decorative and consumer art: content and structure of phenomenon. *Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine: monograph / edited by authors*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. P. 17-40.